

02

1

Konať proti **sexualizovanému násiliu** na dievčatách a chlapcoch

Čo by mali vedieť všetky pomáhajúce osoby

Psychickú situáciu sexuálne zneužívaného dieťaťa charakterizuje množstvo protirečivých pocitov, vyvolaných stratou dôvery, izoláciou a bezmocnosťou. Deti často celé roky čelia dvom protichodným požiadavkám – navonok musia normálne fungovať a zároveň sú sústavne vystavované sexuálnemu zneužívaniu. Sú teda nútené žiť pod veľkým tlakom.

POCITY

Prevládajúce pocity sú **strach, hanba a vina**.

Strach z pomsty páchatela a z toho, že svoje vyhrážky (často veľmi reálne) naozaj uskutoční, ale aj strach z toho, že ak zneužívanie vyjde najavo, okolie dieťa odsúdi. Páchatelia nepreberajú žiadnu alebo len malú zodpovednosť za svoje konanie, zodpovednosť za zneužívanie presúvajú na dieťa. Deti si často robia obrovské výčitky, že páchatela vyprovokovali tým, že boli zvedavé, že sa dostatočne nebránili a že sa okamžite niekomu nezdôverili. Páchatelove vyjadrenia typu „veď aj tebe sa to páči“, „ty ma tak vzrušuješ“, ale aj spoločenské kliše o „mladučkých zvodkyniach“ tieto pocity viny ešte zintenzívňujú. Deti majú pocit viny, lebo sa „na tom podieľali“. **Deti sa identifikujú s páchatelom**. Identifikácia s agresorom a jeho mocou je existenčne nevyhnutná, aby dieťa nevnívalo svoju situáciu ako načisto bezvýchodkovú a aby sa necítilo úplne bezmocné. Deti preberajú zodpovednosť za páchatela a za jeho činy a hanbia sa, že práve ich otec/otčim/strýko robí „niečo také“.

ZATAJOVANIE

K sexualizovanému násiliu páchanému na deťoch patrí okrem narúšania telesných a psychických hraníc vždy aj zatajovanie. Ak máme pochopiť psychickú situáciu detí postihnutých sexualizovaným násilím, je dôležité vedieť, že páchatel dieťa núti, aby zneužívanie tajilo, a že medzi dieťaťom a páchatelom vzniká silná väzba.

K zatajovaniu dochádza na rôznych úrovniach a pôsobia pri ňom rôzne faktory:

- skutočnosť, že približne „len“ 15 % obetí má v dôsledku sexuálneho zneužitia viditeľné zranenia (Fürniss 1991);
- vzťah medzi páchatelom a dieťaťom (rôzne formy hierarchickej a emocionálnej závislosti);
- nátlak a vyhrážky;
- vnútorné pocity dieťaťa („želám si, aby sa to nikdy nestalo, resp. už nikdy nestalo“);
- skutočnosť, že deťom sa neverí;
- skutočnosť, že deti majú strach z dôsledkov odhalenia.

Sexuálne zneužívanie však nie je menej škodlivé, ak sa o ňom nehovorí. Je ťažké sexualizované násilie jasne pomenovať. Nie je jednoduché nájsť vhodné slová, ujasniť si a usporiadať pocity, ktoré vyvoláva. Zdá sa, ako keby nebolo tabuizované samotné sexuálne zneužívanie, ale hovorenie o ňom. V dôsledku toho vzniká dojem, že vinný je človek, ktorý sexuálne zneužívanie jasne pomenuje. Okrem sexuálne zneužívaných detí to postihuje napríklad aj učiteľky a učiteľov či profesionálne pomáhajúce osoby.

NÁSLEDKY

Sexuálne zneužívanie detí má rozmanité následky.

Nie je možné „objektívne“ stanoviť stupeň závažnosti zneužívania, pretože závažnosť spôsobenej traumy závisí od mnohých faktorov, ktoré sa navyše navzájom ovplyvňujú:

- vek dieťaťa na začiatku zneužívania;
- dĺžka trvania zneužívania;
- stupeň použitého násilia;
- vekový rozdiel medzi obeťou a páchatelom;
- príbuzenský vzťah medzi obeťou a páchatelom;
- nátlak na dieťa, aby zneužívanie tajilo;
- skutočnosť, či existujú alebo neexistujú osoby, ktoré môžu dieťaťu poskytnúť ochranu.

Zdá sa, že vzhľadom na závažnosť traumy, ktorú dieťa utrpí, nie je rozdiel v tom, či sexualizované násilie spáchala osoba rovnakého alebo odlišného pohlavia. Následky zneužívania sú však o to ťažšie, čím je dieťa mladšie, čím dlhšie zneužívanie trvá a čím bližší vzťah je medzi páchatelom a dieťaťom. Rozhodujúce je aj to, či dieťa má vo svojej blízkosti niekoho, kto mu verí a ochraňuje ho.

PRÍZNAKY

Protirečivé pocity vyvolané zneužívaním a prevzatie zodpovednosti za zneužívanie spôsobujú, že deti o zneužívaní zväčša mlčia. No objavuje

sa u nich nápadné správanie, ktoré je dôsledkom zneužívania. Deti si zároveň vytvárajú stratégie na každodenné prežitie, ktorými sa pokúšajú spracovať a vyjadriť svoje zážitky. Je len málo symptómov, ktoré poukazujú bezprostredne na sexuálne zneužívanie (takými sú napríklad pohlavné choroby). **V zásade platí, že pri každej zmene správania alebo akomkoľvek nápadnom správaní, prejave psychickej poruchy alebo ochorenia by sme mali zvažovať možnosť, že došlo k sexuálnemu zneužívaniu.** Na sexuálne zneužívanie môžu poukazovať napríklad poruchy príjmu potravy (prejedanie sa alebo odmietanie jedla), keď dieťa odmieta vyzliecť sa v prítomnosti iných ľudí, masturbovanie na verejnosti a ďalšie.

AKO SA MUSIA PRIPRAVIŤ ODBORNÍČKY A ODBORNÍCI

Na primeraný zásah proti sexuálnemu zneužívaniu sú potrebné isté predpoklady:

- informácie a vedomosti o tejto problematike;
- poznatky o dynamike a následkoch sexuálneho zneužívania;
- reflektovanie mužskej a ženskej roly v našej spoločnosti;
- reflektovanie násilia páchaného mužmi, ako aj mužskej sexuality;
- reflektovanie vlastnej sexuality;
- vyrovnávanie sa s tým, čo máme v sebe z obete a z páchatela;
- ochota brať sexuálne zneužívanie na vedomie;
- vyrovnávanie sa s pocitmi, ktoré v nás sexuálne zneužívanie vyvoláva;
- ochota prevziať zodpovednosť;
- pripravenosť vyvodiť dôsledky.

Najmä pri podozrení na sexuálne zneužívanie je zvlášť dôležité ujasniť si svoj postoj v dvoch posledných bodoch. Pritom sa môžu vynoriť takéto otázky:

- Obávam sa, alebo si želim, aby sa moja domnienka potvrdila?
- Obávam sa, že niekoho obviním neprávom?
- Pociťujem bezmocnosť, lebo neviem, ako mám overiť svoje podozrenie?
- Cítim sa neisto pri kontakte s dievčaťom či chlapcom postihnutým sexuálnym zneužívaním?
- Pociťujem hnus a odpor pri pomyslení na to, čo sa deje pri sexuálnom zneužívaní?
- Nechcem vidieť, čo sa deje, aby som nemusela konať?
- Bojím sa konať, pretože to znamená prevziať zodpovednosť za postihnuté dievča alebo chlapca a spolu s ním znášať dôsledky?
- Obávam sa, že ma budú považovať za hysterického?
(Botens – Stanzel 1991)

Je dôležité, aby ste svoj strach, zmätok, odpor a bezmocnosť brali vážne a aby ste ich zohľadňovali pri svojom rozhodovaní, či aktívne zasiahnete. Je rozumné preveriť si aj možnosti, ktoré má vaše pracovisko:

- Zvážiť možnosti a limity svojho pracoviska, napríklad položiť si otázku, či je vôbec možné dieťaťu postihnutému sexuálnym zneužívaním adekvátne pomôcť.
- Vyjasniť si povinnosti, oblasť zodpovednosti a možnosti ochrany.
- Hľadať spojenkyne a spojencov na svojom pracovisku i mimo neho a zabezpečiť si podľa možností konzultáciu alebo supervíziu v poradni alebo v pomáhajúcom zariadení.

V prípade, že podmienky na vašom pracovisku neumožňujú poskytnúť zneužívanému dieťaťu či chlapcovi adekvátnu pomoc, je nevyhnutné sprostredkovať mu kontakt s iným pomáhajúcim zariadením. Spolupráca je v každom prípade dôležitá.

Nikto nemôže sám odhaliť sexuálne zneužívanie, nemôže ho sám ukončiť ani zabezpečiť, aby sa obeť zneužívania vyrovnali s dôsledkami odhalenia.

SITUÁCIA PROFESIJNE ZAINTERESOVANÝCH MUŽOV

Presadzovanie verejnej diskusie o sexuálnom zneužívaní vychádzalo a dodnes vychádza prevažne z iniciatívy žien. Dá sa to vysvetliť tým, že páchatelmi sú v prevažnej miere muži a obeťami hlavne dievčatá. Sexuálne zneužívanie je spoločenským výrazom mocenskej prevahy mužov voči ženám a dospelých voči deťom. V dôsledku tohto nerovnomerného rozdelenia moci v spoločnosti ženy spravidla citlivejšie vnímajú páchanie násilia.

Ak ste ako muž v rámci svojej práce konfrontovaný so sexuálnym zneužívaním, je dôležité reflektovať:

- rodový a spoločenský rozmer mocenskej asymetrie a násilia;
- vzťah mužskosti a sexuality;
- mužské správanie a mužskú dominanciu.

Pri uvažovaní o uvedených témach vám môžu pomôcť tieto otázky:

- Aké skúsenosti mám ja sám (ako obeť, páchatel alebo svedok) so sexualizovaným násilím?

- Ako rešpektujem právo žien, dievčat a chlapcov na to, aby sami rozhodovali o svojom tele?
- Aký je môj postoj k skutočnosti, že sexuálneho zneužívania sa dopúšťajú hlavne muži?
- Ako zaobchádzam so svojou mocou ako osoba v pozícii autority?
- Čoho sa obávam, keď s dieťaťom hovorím o sexuálnom zneužívaní?

Dievčatá, ktoré boli zneužívané, sa voči mužom často správajú sexualizovane, či už preto, lebo zistili, že prostredníctvom sexuality získali pozornosť a náklonnosť, alebo preto, aby si overili, či sa iní muži správajú inak ako páchatel. Pocity, ktoré takéto správanie dievčat môže vyvolávať u mužov, sú často tabuizované. V súčasnosti sa už zvykne bežne akceptovať a jasne si to aj uvedomujeme, že bité a zlostné dieťa nás môže nahnevať, považujeme však za samozrejmé, že tieto pocity neprejavíme voči dieťaťu, ale budeme o nich hovoriť s inými dospelými. Tak isto musí byť možné, aby sme si uvedomovali sexuálne vzrušenie, erotické pocity, zamilovanosť a pranie všetko napraviť v prípade sexuálne zneužívaného dieťaťa, a aby sme o tom, ako s týmito pocitmi zaobchádzať, hovorili so svojimi kolegynami a kolegami. Bolo by skôr nezvyčajné, keby sa v práci so zneužívanými dievčatami tieto protiprenosové pocity neobjavovali.

SITUÁCIA PROFESIJNE ZAINTERESOVANÝCH ŽIEN

Okrem vyrovnávania sa so svojimi vlastnými pocitmi v role obete je veľmi dôležité vyrovnávať sa aj so situáciou žien a matiek predovšetkým z aspektu „spolupáchateľstva“. (Thürmer-Rohr 1988) Moc a sexualita sú v našej spoločnosti oblasťou, ktorá je dominovaná mužmi. Ako keby sa to žien netýkalo. Zaoberanie sa témami „ženy ako páchatelky“ a „ženy ako páchatelky sexualizovaného násillia“ sa preto vždy týka aj našich vlastných tabuizovaných zón a aktivizuje našu minulosť. Môže byť účinné, keď si vyjasníme svoje vlastné predstavy o ženách, mužoch a rodine a odhalíme tabuizované a slepé miesta.

Je potrebné, aby sme sa vyrovnali aj s tým, keď zneužitie dievčatá zvalujú vinu za to, čo prežili, na poradkyne, ktoré tu v ich očiach zastupujú „zlú matku“, čo násillie prehliada a necháva dieťa v kaši. Tieto projekcie sú často citelné a prítomné intenzívnejšie než samotné zneužívanie.

VÝZNAM PSYCHOTERAPIE

Zneužívanie predstavuje obrovský zásah do psychiky dieťaťa, preto mu pri spracovaní traumy treba poskytnúť pomoc. Takúto pomoc poskytuje psychoterapia. Obsah terapie je individuálny, závisí od dovtedajšieho priebehu života, od toho, čo dieťa prežilo, ako aj od veku dieťaťa či dospievajúceho dieťaťa a chlapca. Rozhodovať o tom, kedy a koľko

terapeutické práce sa má vykonať, by mali dievčatá a chlapci postihnutí sexuálnym zneužívaním. Cieľom terapie môže byť sprístupnenie pocitov ako hanba, vina a strach tak, aby sa o nich dalo hovoriť a v ďalšom kroku ich aj odbúrať. Mnohé zneužívané deti sa nenaučili dôverovať svojim pocitom a pochopiť ich. Terapia im môže pomôcť získať túto schopnosť. Zmyslom terapie je tiež pomôcť dievčatám a chlapcom dostať sa do takej situácie, aby už nepokračovali v deštrukcii, ktorú začal páchatel', a aby dokázali prijať pomoc.

Ďalšie možné témy na terapiu sú spracovanie hnevu, smútku spôsobeného duševnými a telesnými zraneniami, ambivalencia a náklonnosť voči páchatel'ovi.

Témou je tiež „telesnosť a sexualita“, právo rozhodovať o tom, kto sa ma môže dotýkať, právo povedať nie a právo na určenie vlastných hraníc. V terapii je priestor pre protirečivé pocity voči tomu, čo zneužívané dievčatá a chlapci zažili, a voči dôsledkom týchto zážitkov, ako aj voči rodine, páchatel'ovi a sebe samému či sebe samej.

Terapia neznamena, že sa dieťa naučí samo sa chrániť pred sexuálnymi útokmi, alebo že prevezme zodpovednosť za svoju ochranu. Ochranu dieťaťa musíme zabezpečiť prv, než začneme so spracovávaním traumy. Adresy terapeutiek a terapeutov, ktorí majú skúsenosti s problematikou sexualizovaného násillia, môžete získať v pomáhajúcich zariadeniach uvedených v kapitole 19: Adresy, telefónne čísla, odporúčaná literatúra.

Citovaná literatúra

- Botens, V. – Stanzel, G.:
Das Schweigen brechen.
Narben aus der Kindheit.
Grundwasser e. V.
Wiesbaden 1991.
- Fürniss, T.: *Weiterbildung.*
Münster 1991.
- Thürmer-Rohr, Ch.:
Vagabundinnen. Berlin 1988.